

Ποντιακό Πάσχα

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)



Η νηστεία της Μεγάλης Σαρακοστής ξεκινούσε τη Καθαρή Δευτέρα. Από το προηγούμενο βράδυ τα παιδιά φιλούσαν το χέρι του παππού, της γιαγιάς, του μπαμπά και της μαμάς. Αγκαλιάζονταν τα αδέρφια και φιλιούνταν. Την ημέρα της Καθαρής Δευτέρας οι πιστοί πήγαιναν στην εκκλησία, κοινωνούσαν, έπαιρναν αντίδωρο και από εκεί και πέρα όσοι άντεχαν κρατούσαν νηστεία για 40 μέρες. Τις τρεις πρώτες μέρες δεν έτρωγαν τίποτα και δεν έπιναν ούτε νερό. Τη Σαρακοστή, τα καφενεία ήταν ανοιχτά, ο κόσμος πήγαινε, αλλά δεν χόρευε κανένας. Κάθε Παρασκευή πήγαιναν στην εκκλησία στους Χαιρετισμούς. Όταν πλησίαζε η Μεγάλη Εβδομάδα σκούπιζαν τα σπίτια, τις αυλές και όλο το χωριό.

Μετά τα **εμπόνεστα** και τη Σαρακοστή, ιδιαίτερη σημασία είχε η Κυριακή των

Βαΐων, όταν παιδιά 10-15 χρονών έβγαιναν στους μαχαλάδες να ψάλλουν τα αντίστοιχα κάλαντα και να λάβουν αντί δώρου τα **κερκέλα**(κουλούρια), τοι **σακιαρλαμάδες** (καραμέλες), παράδες(από τους συγγενείς) ή σπανιότερα από κάποιο μαντίλι. Τα κάλαντα διέφεραν από τόπο σε τόπο. Στην περιοχή της **Ματσούκας** έψελναν τα παρακάτω :

Βάια βάια το βαϊ,
τρώμε οψάρα και χαμψίν
και τ' απάν την Κερεκήν
τρώμε βούτορον, τυρίνς

Τ' απάν η Κερεκή , ήταν αυτή του Πάσχα.

Ένα ποντιακό έθιμο της Κυριακής των Βαΐων ήταν και το **βάεμαν** . Το απόγευμα του Σαββάτου του Λαζάρου σε ορισμένες περιοχές του Πόντου τα παιδιά κρατώντας ένα ανθισμένο κλαδί λεύκας και ένα καλαθάκι για να βάζουν μέσα τ' αυγά που θα μάζευαν, γυρνούσαν τα σπίτια ψάλλοντας την Ανάσταση του Λαζάρου και οι νοικοκυρές τους έδιναν κουλούρια, « **κερκέλια** », που τα περνούσαν στο κλαδί της λεύκας, αλλά και αυγά. Στα περισσότερα όμως μέρη του Πόντου το « **βάεμαν** » γινόταν την Κυριακή μετά την εκκλησία. Στα **Κοτύωρα** τα παιδιά έψελναν και έλεγαν:

Βάι-βάι των Βαγιών
σέν' κερκέλ' κι εμέν ωβόν.

Αντί στο καλάθι, τα κουλούρια περνιόνταν καμιά φορά σε σπάγκο, που η μια άκρη του ήταν δεμένη πίσω στη μέση των παιδιών και η άλλη ελεύθερη για το σκοπό αυτό. Κάθε κουλούρι που περνούσε από το σπάγγο πήγαινε έτσι πίσω στην πλάτη του παιδιού.

Ο Πόντος προετοιμαζόταν ψυχικά με τη νηστεία και τις αλληλοδιάδοχες γιορτές, που μεσολαβούσαν ως το Πάσχα, για τον ερχομό της. Αποκορύφωμα βέβαια της αναμονής ήταν η Μεγάλη Εβδομάδα, που κλιμάκωνε τα θρησκευτικά αισθήματα από ημέρα σε ημέρα, προετοιμάζοντας τις ψυχές των πιστών για το Μέγα Σάββατο, τη νύχτα της Ανάστασης και συνακόλουθα τη λύτρωση-λύση του θείου δράματος.

Οι νοικοκυρές από τη Μεγάλη Πέμπτη έκαναν τα **τσορέκα** , έβαφαν τα **ωβά** , έφερναν τη Μεγάλη Παρασκευή στην εκκλησία αυγά, μαζί με δείγματα των προϊόντων που παρήγαγαν τα χωράφια της οικογένειας(στα χωριά) και τα τοποθετούσαν είτε στο ιερό είτε σε μια γωνιά του κύριου χώρου της εκκλησίας, για να «διαβαστούν». Τα αυγά αυτά ήταν όσα και τα μέλη της οικογένειας και τα έλεγαν **ευχασμένα ωβά** . Τα θεωρούσαν μάλιστα ως θεραπευτικά. Ένα απ' αυτά έμπαινε στο εικονοστάσι(εικονοστάτε), ήταν το αυγό της εικόνας. Το σιτάρι που πήγαιναν κλεισμένο στο σακούλι τους οι νοικοκυρές να διαβαστεί, το ανακάτευαν μέσα στο σπόρο το φθινόπωρο, να ευλογηθεί κι αυτός από εκείνο.

Τα λουλούδια του επιτάφιου- τα **σταυρολούλουδα** – τα έβαζαν στο εικονοστάσι κι έφτιαχναν μ' αυτά φυλαχτά ή τα χρησιμοποιούσαν ως γιατρικό.

Σε ορισμένα μέρη έβαφαν τ' αυγά το Μεγάλο Σάββατο. Το χρώμα που προτιμούσαν ήταν το κόκκινο, αλλά τα έβαφαν και κίτρινα, πράσινα, γαλάζια, ή τα έκαναν πλουμιστά. Τα **τορνίκα** ήταν τα πασχαλιάτικα αυγά, που είχαν πάνω τους διάφορα σχέδια ζωγραφισμένα. Οι φανατικοί του τσουγκρίσματος των αυγών έκαναν τα **τσιχτιλένα ωβά** . Δηλαδή άνοιγαν ένα λάκκο στη χόβολη του τζακιού, αράδιαζαν εκεί τ' αυγά με τη μύτη προς τα κάτω κι ύστερα τ' άφηναν να ψηθούν σιγά σιγά επί μίαν ημέρα, με το περιεχόμενο του αυγού να συγκεντρώνεται στη μύτη και να γίνεται μαύρο και σκληρό σαν πίσσα. Πολλοί χρησιμοποιούσαν **ταϊγάνας ωβά** , αυγά φραγκόκοτας, που επίσης ήταν σκληρά.

Οι νοικοκυρές του Πόντου έφερναν να διαβαστεί στις ακολουθίες της Μ. Πέμπτης και της Μ. Παρασκευής το **βαγγελί' άλας** . Το όνομά του προέρχεται από την ανάγνωση των Δώδεκα Ευαγγελίων κατά την ακολουθία της Μεγάλης Πέμπτης Το «ευλογημένο» αλάτι χρησίμευε για το **γήτεμαν** , ανθρώπων και ζώων, για το **αχπάραγμαν** , καθώς και σε άλλες περιστάσεις. Λίγη ποσότητα από αυτό έδιναν να φάνε τα ζώα. Μαζί με το αλάτι έφερναν για «διάβασμα» μικρή ποσότητα σιτηρών, καθώς και αυγά. Τα «ευλογημένα» σιτηρά τα ανακάτευαν οι γεωργοί με το σπόρο για να ευλογηθεί η σπορά. Το παραπάνω έθιμο επιβιώνει ακόμη σε ορισμένα ποντιακά χωριά της Μακεδονίας.

Τα **βαγγελί' σακούλα** ήταν σακουλάκια με αλεύρι, που τα πήγαιναν οι νοικοκυρές στην εκκλησία το βράδυ της Μ. Πέμπτης και τα άφηναν μπροστά στην Ωραία Πύλη. Εκεί θα διαβαστούν επάνω τους τα Δώδεκα Ευαγγέλια της ακολουθίας των Παθών, καθώς και των Μεγάλων Ωρών και του Εσπερινού(το πρωϊνό της Μ. Παρασκευής). Απ' αυτό το αλεύρι βάζουν στο ζυμάρι, με το οποίο κάνουν τις λαμπροκουλούρες. Τη Μεγάλη Παρασκευή δεν έτρωγαν ούτε **ελάδ'** .

Το μορολόγι της Παναγίας ήταν λαϊκός θρήνος της Μεγάλης Παρασκευής, αφιερωμένος στον ψυχικό σπαραγμό της Παναγίας, που τα Πάθη της προκάλεσαν. Ο Ποντιακός Ελληνισμός μ' αυτό το μοιρολόγι, όπως και σ' άλλα μέρη του μητροπολιτικού κέντρου, παρακολουθεί τη μητέρα του Χριστού από τη στιγμή που

πληροφορείται τα γεγονότα της σύλληψης του γιού της και περιγράφει τις αντιδράσεις της. Διασώζει επίσης τη δραματική σκηνή της παρουσίας της Θεοτόκου μπροστά στο σταυρωμένο Χριστό και την τελευταία συζήτησή της μαζί του:

Δέντρον, δέντρον ξεφάντων,

δέντρον ξεφαντωμένον,
σην κόρφαν κάθεται ο Χριστόν,
σην ρίζα η Παναΐα,
σ' άκρας κάθουν οι άγγελοι,
σα φύλλα οι προφητάδες
κι έψαλλ'ναν κι επροφήτευαν
και του Χριστού τα πάθη.
Ψάλλ' ο Μωυσής, ψάλλ' ο Δαβίδ,
ψάλλ'νε κι οι προφητάδες,
ψάλλε κι εσύ Ιάκωβε
και αδελφέ Κυρίου,
ψάλλε κι εσύ Παράδεις
μετά των αρχαγγέλων.
Σήμερον μαύρος ουρανός,
σήμερον μαύρ' ημέρα,
σήμερον όλοι θλίβονται
και τα βουνά λυπούνται,
σήμερον έβαλαν βουλήν
οι άνμοι Εβραίοι,
οι άνομοι και τα σκυλα
οι τρισκαταραμμένοι
για να σταυρώσουν τον Χριστόν
τον πάντων βασιλέα.
Ο Κύριος ηθέλησε
να μπει σε περιβόλι
να λάβει δείπνον μυστικόν
για να τον λάβουν όλοι.
Κι η Παναγία η Δέσποινα
καθόταν μοναχή της,
την προσευχή της έκανε
για το μονογενή της.
Φωνή εξήλθ' εξ ουρανού
κι απ' αρχαγγέλου στόμα,
σώνουν, κυρά μου, οι προσευχές,
σώνουν και οι μετάνοιες
και τον υιόν σου πιάσανε
και σου χαλκιά τον πάνε.
Καρφιά, χαλκιάντ', φκιάσατε δυο,
καρφιά, φκιάσατε πέντε,
βάλτε τα δυο σα χέρα του
και τ' άλλα δυο σα πόδα,
το πέμπτο το φαρμακερό
βάλτε το στη καρδιά του

Το μοιρολόγι της Παναγίας το τραγουδούσαν τα κορίτσια, κυρίως, το μεσημέρι της Μεγάλης Παρασκευής, συγκεντρωμένα σε μικρές ομάδες μπροστά στον επιτάφιο.

Το Μ. Σάββατο, έτρωγαν ελαφρά το βράδυ(πλακίν με τ'αβλούκα, κορκοτέναν, σιρβάν κτλ.) και κοιμόνταν νωρίς για να μπορέσουν να ξυπνήσουν εύκολα. Το σπίτι είχε ήδη ετοιμαστεί από τη Μεγάλη Πέμπτη, όταν γινόταν και το **αποδράνισμαν** των μπακιρικών(το τρίψιμο-καθάρισμα). Τα ρούχα περίμεναν τα μέλη της οικογένειας καθαρά και φροντισμένα. Όλοι όφειλαν να φορέσουν τα καλύτερά τους, για να φανεί ο πανηγυρικός χαρακτήρας της γιορτής. Εξυπακούεται ότι ολόκληρη τη Μεγάλη Εβδομάδα τ' αντρόγυνα απέφευγαν τους καβγάδες και τις προστριβές κι οι μάνες πρόσεχαν πώς μιλούσαν στα παιδιά τους, για να μη **κολατίγουνταν** (να μην κολαστούν).

Στις πόλεις και όπου αλλού απαγορεύονταν οι κωδωνοκρουσίες, οι χριστιανοί ειδικοποιούνταν τη νύχτα του Μεγάλου Σαββάτου να πάνε στις εκκλησίες από τον **ζαγκότσον** , που ερχόταν και χτυπούσε τις πόρτες των σπιτιών. Σε ορισμένες περιοχές, όμως, π.χ. στη Σάντα, χτυπούσαν κανονικά οι καμπάνες.

Οι άντρες φορούσαν ποτίνα, σαάκ παλτόν, με κατιφεδέναν γιαχάν. Οι γυναίκες ζουπούνας, μεταξωτά φοτάδας, λαχόρ', κοντογούνα, σαλβάρα, λουστρίνα κουντούρας. Στο κεφάλι, την τάπλαν με τα φουλιρία. Πάνω σα καμίσα χρυσή αλυσίδα με την ώραν. Φυσικά, η ενδυμασία αυτή συνηθιζόταν στις μεγάλες πόλεις και από τις γυναίκες των εύπορων οικογενειών.

Το Χριστός Ανέστη, που έλεγε ο παπάς, πάντοτε συνοδευόταν από τον ήχο που έβγαζαν τα **πιστόφα** , τα **ρεβόλα** και τ' άλλα όπλα που βροντούσαν, για να διαλαλήσουν το ότι αναστήθηκε ο Χριστός. Μετά την είσοδο του ιερέα στην εκκλησία, η λειτουργία συνεχιζόταν ως το πρωί και κανείς βέβαια δεν έφευγε. Τα παιδιά στο προαύλιο τσούγκριζαν τ'αυγά(το τσούγκρισμα διαρκούσε και τις τρεις ημέρες του Πάσχα. Την πρώτη μέρα τσούγκριζαν με το μυτίν, τη δεύτερη με τον κώλον και την Τρίτη με την κοιλίαν). έπειτα από τη μετάληψη και την απόλυση της εκκλησίας, επέστρεφαν στο σπίτι οικογενειακώς, προσπαθώντας να διατηρήσουν το φως της λαμπάδας, για ν' ανάψουν μ' αυτό την καντήλα. Συχνά προσκαλούσαν στο σπίτι συγγενείς ή φίλους, για να φάνε μαζί. Το τραπέζι ήταν γεμάτο φαγώσιμα, μη νηστίσιμα. Σημειώνεται ότι το σουβλιστό αρνί δε συνηθιζόταν στον Πόντο.

Το επόμενο πρωί, μόλις τέλειωνε η εκκλησία, έβαζαν τραπέζι κι έτρωγαν όλοι μαζί ως το μεσημέρι. Την πρώτη μέρα του Πάσχα τα καφενεία ήταν κλειστά. Όλος ο κόσμος ήταν έξω από τα σπίτια του και τσούγκριζαν αυγά. Οι μεγάλοι σε ομάδες 3-4 ατόμων πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι μαζί με μια λύρα, χόρευαν, τσούγκριζαν αυγά, τους κερνούσαν ούζο και μετά έφευγαν. Ερχόταν η δεύτερη Ανάσταση, η ώρα 12.00 το μεσημέρι. Πήγαινε πάλι ο κόσμος στην εκκλησία. Έπειτα όλο το χωριό μαζευτόταν στην κεντρική πλατεία ή μπροστά στο σχολείο και χόρευαν.

Το απόγευμα, μετά τη δεύτερη Ανάσταση, άρχιζαν οι ανταλλαγές επισκέψεων. Οι νοικοκυρές πρόσφεραν στους επισκέπτες ρακί με μεζέ φούστορον, τυρί κτλ. Οι επισκέψεις συνεχίζονταν ως το βράδυ.

Το Πάσχα συνήθως επέστρεφαν και οι ξενιτεμένοι(ξενιτάντ') ή όσοι κάτοικοι χωριών ήταν εγκατεστημένοι σε πόλεις και γύριζαν στις πατρίδες τους, για να περάσουν την ημέρα της Λαμπρής με τους συγγενείς τους.

Οι τρεις μέρες της Λαμπρής στον Πόντο λέγονταν **λαμπροήμερα** . Σ'όλα τα σπίτια το τραπέζι ήταν στρωμένο με πασχαλινά φαγώσιμα και ιδιαίτερα με κόκκινα αυγά και λαμπροκουλούρες.

Στα χωριά, μετά τα οικογενειακά τραπέζια της πρώτης ημέρας, τη δεύτερη ημέρα στήνονταν χοροί και γλέντια στα αλώνια ή σε ανοιχτούς χώρους κι εκεί με τη συνοδεία της λύρας χόρευαν και τραγουδούσαν(το ομάλ', τη Τρυγώνας, το λαγκευτόν). Σε όσους τόπους συνηθιζόταν το έθιμο του Ιούδα, το σχετικό ομοίωμα καιγόταν μετά τη δεύτερη Ανάσταση.

Ένα παράξενο έθιμο τελούμενο κάθε χρόνο σε μερικά μόνο χωριά, όπου μένουν Ρωσοπόντιοι, αμέσως μετά την Κυριακή του Θωμά, ήταν και **ταγαλιαία** . Τη Δευτέρα το πρωί, οι γυναίκες πηγαίνουν στα μνήματα του χωριού με κόλλυβα, κόκκινα αυγά, τσουρέκια πασχαλινά(πασχαλίτσες), λαγάνες πισία και περεσκία. Αφού ευλογήσει ο παπάς τα αναθήματα και μνημονεύσει τα ονόματα των νεκρών, γίνεται η διανομή τους σε όλους τους παρευρισκόμενους. Ύστερα όλοι μαζί κάθονται και τρώνε σ' αυτό το χώρο της ανάπαυσης των ψυχών και διαταράσσουν τη γαλήνη του κοιμητηρίου. Τρώνε σχεδόν πάνω στις πλάκες των τάφων.

Η όλη εθιμοτυπική διαδικασία ξενίζει κι αποτελεί μυστήριο η αιτιολόγησή της. Πιθανολογείται ότι το έθιμο πήρε το όνομά του από τη Γαλιλαία, τον τόπο όπου μεγάλωσε ο Χριστός. Υποστηρίζεται ότι από παρανόηση της φράσης του Ευαγγελίου που διαβάζεται στον όρθρο της Κυριακής του Θωμά και που λέει: «Οι ένδεκα μαθηταί επορεύθησαν εις την Γαλιλαίαν», προήλθε η παρανόηση ότι επρόκειτο περί αγίου. Έτσι είπαν: « **τ' άε-Γαλιλαία** » (του Αγίου Γαλιλαία) και στη συνέχεια απλά γαλιαία.